

Przestrzeń.

Zbadanie powierzchni miasta Krakowa stanowi pierwsze zadanie statystyki miejskiej, gdyż na tej przestrzeni rozrasta się ludność i rozwija życie, stanowiące odrębny charakter każdej miejscowości. Od sposobu zabudowania i rieszkania zależy suma powietrza, jaka pozostaje dla każdej jednostki, a od tej pośrednio zawisło zdrowie ludności. Rozwoju miasta łatwiej też spodziewać się tam, gdzie są znaczne przestrzenie do pomieszczenia nowej ludności.

Przestrzeń miasta Krakowa zebrana została i zestawiona wedle wskazówek Biura statystycznego przez p. Biborskiego, urzędnika budownictwa miejskiego, który w tym celu robił wypisy z księgi kadastralnej, a brakujące w księdze podwórza obliczał z mapy. Wykazy te obejmują powierzchnie każdej kadastralnej parceli z wyrażeniem, o ile jeat zabudowana lub nie i jakie przeznaczenie części niezabudowanych. Wszystko obliczone ulicami w sążniach a następnie przemienione na nowe miary. Praca bardzo żmudna stanowi materiał nader ważny, którego część tylko ogłaszamy, aby zbyt nie przeciążać kosztów druku. Zestawienie głównych danych obejmuje Tablica I. Wykazy powierzchni po ukończeniu zostały raz jeszcze w biurze statystycznym porównane z księgą kadastralną według atanu 1879 r., przyczem sprostowano wiele mimowolnych pomyłek i rzecz doprowadzona została do możliwej dokładności.

Tablica I. obejmuje powierzchnię miasta z podziałem takowej na zabudowaną i niezabudowaną, a ta ostatnia została znowu podzielona na powierzchnię ulic, podwórzy i gruntów oraz ogrodów. Obok powierzchni, tablica podaje liczbę domów, rodzin i ludności, w według spisu z 1880 r., oraz obliczenie stosunku przestrzeni zabudowanej i niezabudowanej, jakoteż stosunku ludności do domów i powierzchni. Szczegóły te są zestawione ulicami i dzielnicami, a następnie dzielnice zostały zebrane jeszcze w wspólną całość. Tablica mieści zatem najważniejsze szczegóły powierzchni zabudowania i zaludnienia ulic.

Tabl. I.

Tablica ogólna powierzchni

Dzielnica I.

Ulice i place	Liczba domów zamieszkałych	Ogólny obszar m.	Powierzchnia ulicy m.	Grunta i ogrody m.	Podwórza m.	Powierzchnia niezabudowana razem	Powierzchnia zabudowana	Powierzchnia		Liczba rodzin	Ludność z r.1880	Na dom		Na hektar ludności
								niezabudowana	zabudowana			rodzin	ludności	
								stanowi % ogólnej powierzchni						
Rynek Główny	49	79317	40980	-	7035	48015	31302	60,53	39,47	273	1786	5,57	36,44	225,17
Grodzka	65	64916	10876	5424	14254	30554	34362	47,07	52,93	391	2183	6,01	33,54	336,28
Plac Maryacki	5	4366	-	-	126	126	4240	2,88	97,12	29	115	5,8	23	263,41
Dominikański i plac Dominikański	8	5916	2726	-	932	3658	2258	61,83	38,17	43	235	5,37	29,37	397,23
Bracka	12	9038	1626	-	1578	3204	5834	35,45	64,55	83	438	6,91	36,5	484,62
Sławkowska	31	24148	3687	1733	4593	10013	14135	41,46	58,54	206	1148	6,64	37	475,4
Mały Rynek	7	7244	3536	481	554	4571	2673	63,1	36,9	60	364	8,5	52	502,49
Kanonicza	19	22288	2305	4316	4899	11520	10768	51,69	48,31	96	467	5,05	24,58	209
Plac św. Ducha	1	2906	2176	-	158	2334	572	80,32	19,68	5	93	5	93	320,02
św. Krzyża	10	11764	3075	1942	1967	6984	4780	59,37	40,63	67	349	6,7	34,9	296,67
Szpitalna	27	30827	3622	8423	5805	17850	12977	57,91	42,09	173	985	6,4	36,5	319,53

Szczepańska	6	4866	1064	-	784	1848	3018	37,97	62,03	27	174	4,5	29	357,58
Wislna	9	7905	1690	-	942	2632	5273	33,29	66,71	77	398	8,55	44,22	503,48
Mikołajska	26	17462	2266	536	3985	6787	10675	38,86	61,14	174	859	6,69	33	491,92
św. Jan i Pijarska	27	27155	6830	396	3636	10862	16293	40	60	162	912	6	33,77	335,85
Plac Szczepański	7	15084	9265	313	2560	12138	2946	80,47	19,53	56	309	8	44,14	204,87
św. Marka	7	14620	6729	745	2115	9589	5031	65,58	34,42	51	246	7,28	35,14	168,65
Franciszkańska i pl. WW. Świętych	10	37761	7841	7905	9427	25173	12588	66,67	33,33	64	388	6,4	38,8	102,75
Sienna	12	10869	2471	-	2284	4755	6114	43,72	56,28	68	282	5,66	23,5	259,45
św. Tomasza	18	17465	4762	2147	3776	10685	6780	61,18	38,82	114	563	6,33	31,27	322,36
Floryjańska	50	29644	4356	334	5992	10682	18962	36,04	63,96	375	2085	7,5	41,7	703,35
Jagiellońska	5	7258	2726	-	802	3528	3730	48,61	51,39	32	128	6,4	25,6	173,6
św. Anny	13	19120	2280	4392	3111	9783	9337	51,17	48,83	67	311	5,15	23,92	162,65
Szewska	25	13862	2316	141	2331	4788	9074	34,53	65,47	201	982	8,04	39,28	708,41
Gołębia	11	10172	2442	216	3169	5827	4345	57,28	42,72	66	336	6	30,54	330,81
Stolarska	13	21580	2216	2042	4837	9095	12485	42,15	57,85	72	472	5,54	36,31	218,72
św. Gertrudy	5	4010	-	1316	1140	2456	1554	61,25	48,75	13	80	2,6	16	199,5
Podzamcze	4	4380	-	2798	1284	4082	1298	75,88	24,12	34	145	8,5	38,25	269,52
Senacka	2	15070	1190	8384	1590	11164	3906	74,08	25,92	6	939	8	468,5	623,1
Poselska	12	14631	2845	712	3104	6661	7970	45,53	54,47	70	370	5,83	30,83	252,89

Reformacka	2	6744	-	3050	792	3842	2902	56,97	43,03	8	79	4	38,5	117,14
Planty	-	217607	16635	200972	-	217607	-	100	-	-	-	-	-	-
Dzielnica I	498	780995	154533	258718	99562	512813	268182	65,66	34,34	3173	18221	6,37	36,59	233,17

Dzielnica II - Zamek

Dzielnica III.

Ulice i place	Liczba domów zamieszkałych	Ogólny obszar m.	Powierzchnia ulicy m.	Grunta i ogrody m.	Podwórza m.	Powierzchnia niezabudowana razem	Powierzchnia zabudowana	Powierzchnia		Liczba rodzin	Ludność z r.1880	Na dom		Na hektar ludności
								niezabudowana	zabudowana			rodzin	ludności	
								stanowi % ogólnej powierzchni						
Zwierzyniecka	22	119585	10423	93438	5492	109353	10232	91,44	8,56	131	629	5,95	28,95	52,59
Straszewskiego	11	58402	12459	26745	10045	49249	9153	84,33	15,67	49	366	4,45	33,27	62,67
Wygoda	5	70947	1536	68041	673	70250	697	99,02	0,98	19	95	3,8	19	13,89
Plac na Groblach	9	40822	18192	19005	1525	38722	2100	94,86	5,14	37	165	4,11	18,33	40,42
Plac Latarnia	3	12696	5050	5337	1320	11707	989	92,21	7,79	12	70	4	23,33	55,13
Smoleńsk	11	23526	6068	10067	4183	20318	3208	86,86	13,64	49	259	4,45	23,54	110,09
Nad Rudawą	10	9204	wliczona do Smoleńska	4561	2564	7125	2079	77,41	22,59	56	265	5,6	26,5	287,92

Nad Wisłą	2	33003	5841	23159	417	29417	3586	89,13	10,87	15	67	7,5	33,33	20,80
Wolska	14	37279	4510	20443	5165	30118	7161	80,79	19,21	55	291	3,93	20,78	78,06
Loretańska	1	1831	wliczona do Kapucyńskiej	982	478	1460	371	79,74	20,26	8	41	8	41	223,92
Podzamcze	4	5517	wliczona do Bernardyńskiej	3021	1284	4305	1212	78,03	21,97	17	75	4,25	18,75	135,94
Dzielnica III	92	412812	64079	274799	33146	372024	40788	90,12	9,88	448	2323	4,87	25,25	56,27

Dzielnica IV.

Ulice i place	Liczba domów zamieszkałych	Ogólny obszar m.	Powierzchnia ulicy m.	Grunta i ogrody m.	Podwórza m.	Powierzchnia niezabudowana razem	Powierzchnia zabudowana	Powierzchnia		Liczba rodzin	Ludność z r.1880	Na dom		Na hektar ludności
								niezabudowana	zabudowana			rodzin	ludności	
								stanowi % ogólnej powierzchni						
Karmelicka	39	197621	14318	144941	16674	175933	21688	89,03	10,97	214	1134	5,48	29,07	57,38
Łobzowska	22	119585	8226	92764	8413	109403	10182	91,49	8,51	147	721	6,68	32,86	60,29
Krupnicza	22	33643	3953	11221	7492	22666	10977	67,38	32,62	125	601	5,68	27,22	178,04
Rajska	8	30316	3147	19206	1388	23741	6575	78,31	21,69	40	203	5	25,37	66,96
Łazienna	1	5384	4140	740	180	5060	324	93,98	6,02	10	36	10	36	66,88
Basztowa	6	23820	5244	11631	2557	19432	4388	81,58	8,42	57	345	9,50	57,50	144,84
Krowoderska	7	73638	5553	57633	2845	66031	7607	89,67	10,33	63	406	9	58	55,14

Garncarska	16	83194	6920	61434	5924	74278	8916	89,28	10,72	92	505	5,75	31,55	60,71
Batorego	7	26871	5341	16937	2086	24364	2507	90,67	9,33	48	239	6,85	34,14	88,94
Garbarska	15	19109	5269	5672	2949	13890	5219	72,69	27,91	50	242	3,33	16,13	126,64
Kapucyńska	-	3032	3032	-	-	3032	-	100	-	-	-	-	-	-
Loretańska	1	13243	1244	8992	1212	11448	1795	86,45	13,55	1	27	1	27	20,89
Biskupia	6	18386	6409	6201	3305	15915	2471	86,56	13,44	21	92	3,50	15,33	50,03
Dolnych Młynów	9	42052	2273	32539	3208	38020	4032	90,41	9,59	40	181	4,44	20,11	43,04
Podwale	10	36233	10488	15045	3125	28658	7575	79,09	20,91	53	279	5,30	27,90	77
Studencka	-	795	795	-	-	795	-	100	-	-	-	-	-	-
Grunta luźne	-	33301	-	32712	201	32913	388	98,84	1,16	-	-	-	-	-
Dzielnica IV	169	760223	86352	517668	61559	665579	94644	87,55	12,45	961	5011	5,68	23,55	65,92

Dzielnica V.

Ulice i place	Podwórza m.	Powierzchnia niezabudowana razem	Powierzchnia zabudowana	Powierzchnia	Liczba rodzin	Ludność z r.1880	Na dom	Na hektar ludności		Liczba rodzin	Ludność z r.1880	Na dom	Na hektar ludności	
								niezabudowana	zabudowana					
								stanowi % ogólnej powierzchni						
Rynek Kleparski	15	25047	14113	1208	4730	20051	4996	80,05	19,95	94	489	6,26	32,6	192,16
Długa	55	231718	18260	173553	15732	207545	24173	89,60	10,40	495	2289	9	41,02	98,78

Szlak	18	110705	10945	79759	8200	98904	11801	89,34	10,66	117	572	6,5	31,78	51,67
Warszawska	18	391219	5492	365851	6514	377857	13362	96,59	3,41	97	596	5,89	33,11	15,24
św. Filipa	10	23001	4463	9276	3151	16890	6111	73,43	26,57	52	300	5,2	30	112,93
Polna	4	44016	2683	38423	1320	42426	1590	96,39	3,61	27	123	6,75	30,75	27,95
Krowoderska	3	14984	5553	7395	683	13631	1353	90,97	9,08	20	78	6,87	26	52,06
Pędzichów	14	40164	3625	25789	5294	34708	5456	86,42	13,58	164	749	11,71	53,5	186,49
Plac Matejki	11	23262	10718	996	4089	15803	7459	67,93	32,07	73	409	6,63	37,18	175,82
Zacisze	-	1928	1928	-	-	1928	-	100	-	-	-	-	-	-
Basztowa	9	20569	10369	3539	2122	16030	4539	77,93	22,07	75	408	9,37	51	198,35
Kurniki	4	5899	1816	2252	1036	5104	795	86,52	13,48	27	136	6,75	34	230,55
Krzywa	1	2061	1511	129	65	1705	356	82,73	17,27	18	89	18	89	431,83
Krótką	2	3021	1482	374	291	2147	874	71,07	28,93	9	40	4,5	20	132,41
Pawia	8	35790	4877	25382	2244	32503	3287	90,82	9,18	64	250	7,11	27,78	69,85
Dzielnica V	172	973384	97835	733926	55471	887232	86152	91,15	8,85	1332	6528	7,74	37,95	67,87

Dzielnica VI.

Ulice i place	Liczba domów zamieszkałych	Ogólny obszar m.	Powierzchnia ulicy m.	Grunta i ogrody m.	Podwórza m.	Powierzchnia niezabudowana razem	Powierzchnia zabudowana	Powierzchnia		Liczba rodzin	Ludność z r.1880	Na dom		Na hektar ludności
								niezabudowana	zabudowana			rodzin	ludności	
								stanowi % ogólnej powierzchni						
Lubicz i Aryańska	29	313437	19436	253168	11013	283617	29820	90,49	9,51	227	1206	7,83	41,57	38,48
Kolejowa	9	67412	10477	40142	9495	60114	7298	89,17	10,83	55	345	5,11	38,33	51,18
Kopernika	30	456872	22454	381321	25813	429588	27284	94,03	5,97	133	1260	4,43	42	27,58
św Gertrudy	7	60298	11441	40056	5132	56629	3669	93,16	6,84	67	287	9,44	41	47,6
Blichowa	7	50939	3143	44595	1633	49371	1568	96,92	3,08	39	182	5,57	26	35,73
Starowiślna	15	52177	12243	21731	9427	43401	8776	83,18	16,82	143	808	9,53	53,87	154,86
Wielopole	14	57834	4822	42225	5445	52492	5342	90,77	9,23	129	635	9,22	45,35	109,79
św. Sebastiana	2	12326	2554	9545	-	12099	227	98,15	1,85	4	19	2	9,5	15,42
Strzelecka	2	11344	3054	5535	1525	10114	1230	89,16	10,84	8	105	4	52,5	92,56
Pawia	3	25306	3683	19839	-	23522	1784	92,95	7,05	29	129	9,67	43	50,98
Rakowicka	7	30050	5924	21288	1752	28964	1086	96,39	3,61	41	179	58,57	25,57	59,57
Topolowa	2	27086	3579	22414	518	26511	575	97,88	2,12	26	130	13	65	48
Dzielnica VI	127	1165081	102810	901859	71753	1076422	88659	92,39	7,61	901	5285	7,09	41,61	45,36

Dzielnica VII.

Ulice i place	Liczba domów zamieszkałych	Ogólny obszar m.	Powierzchnia ulicy m.	Grunta i ogrody m.	Podwórza m.	Powierzchnia niezabudowana razem	Powierzchnia zabudowana	Powierzchnia		Liczba rodzin	Ludność z r.1880	Na dom		Na hektar ludności
								niezabudowana	zabudowana			rodzin	ludności	
								stanowi % ogólnej powierzchni						
Stradomska	23	76213	6970	41268	10373	58611	17602	76,90	23,10	268	1597	11,65	69,43	209,54
św. Gertrudy	2	5514	-	4068	985	5053	461	91,64	8,36	8	42	4	21	76,17
Bernardyńska	7	53212	12142	31841	2913	46896	6316	88,13	11,87	35	167	5	23,86	31,88
Dietla	12	29942	15779	6020	3072	24871	5071	83,07	16,93	141	779	11,41	65	260,17
św. Sebastiana	4	9283	2550	5902	529	8981	302	96,75	3,25	18	63	4,5	15,75	67,87
Koletek	5	21339	2302	14394	2046	18742	2597	87,83	12,17	26	361	5,2	72,2	169,18
Rybaki	4	8586	3302	3600	637	7539	1047	87,80	12,20	14	56	3,5	14	65,22
św. Agnieszki	5	4816	1881	403	759	3043	1773	63,19	36,81	58	321	11,6	64,2	666,53
Dzielnica VII	62	208905	44926	107496	21314	173736	35169	83,16	16,84	568	3386	9,16	54,61	162,08

Dzielnica VIII.

Ulice i place	Liczba domów zamieszkałych	Ogólny obszar m.	Powierzchnia ulicy m.	Grunta i ogrody m.	Podwórza m.	Powierzchnia niezabudowana razem	Powierzchnia zabudowana	Powierzchnia		Liczba rodzin	Ludność z r.1880	Na dom		Na hektar ludności
								niezabudowana	zabudowana			rodzin	ludności	
								stanowi % ogólnej powierzchni						
Szeroka	38	20423	7503	331	3374	11208	9215	54,88	45,12	350	1824	9,22	48	893,11
Plac Bawół	5	4211	2877	-	356	3233	978	76,78	23,22	33	159	6,6	31,8	377,58
Piekarska	4	10535	2852	3820	1863	8535	2000	81,02	18,98	29	169	7,25	42,25	160,42
Skawińska	10	62193	5215	36114	11293	52622	9571	84,61	15,39	186	1059	18,6	105,9	172,24
św. Katarzyny	2	1604	496	-	370	866	738	53,99	46,01	34	186	17	93	1159,6
Węglowa	1	2457	1180	-	399	1579	878	64,27	35,73	22	92	22	92	374,44
Wązka	9	2809	626	219	453	1298	1511	46,21	53,79	68	378	7,55	42	1377
Kupa i Izaaka	21	8021	2985	-	1770	4755	3266	59,28	40,72	152	768	7,28	36,6	957,48
Pusta	1	2895	1816	-	317	2133	762	73,66	26,32	24	140	24	140	483,59
Przesmyk	1	2856	1065	766	590	2421	435	84,77	15,28	20	98	20	98	343,14
Plac i ulica Nowa	-	7586	7370	-	-	7370	216	97,16	2,84	-	-	-	-	-
Estery	4	2025	598	-	539	1137	888	56,15	43,85	41	219	10,25	54,75	1081,5
Plac Izaaka	3	1180	798	-	43	841	339	71,28	28,72	7	39	2,33	13	330,51
Ubogich	4	1453	324	104	191	619	834	42,60	57,40	13	58	4,25	14,5	399,18

Mostowa	9	20389	4604	7100	3887	15591	4798	76,47	23,53	101	607	11,22	67,44	297,71
Wolnica	9	20232	8323	4521	2741	15585	4647	77,03	22,97	199	1121	22,11	124,55	554,07
Podbrzezie	7	30550	3410	20576	4032	28018	2532	91,71	8,29	87	423	12,42	60,42	138,46
Miodowa	10	338827	9920	13035	5783	28738	5089	84,96	15,04	161	895	16,10	89,5	264,58
Bożego Ciała	3	10240	2075	4888	205	7168	3072	70	30	28	171	9,33	57	167
Skałeczna	3	57338	3859	44656	2039	50554	6784	88,17	11,83	23	143	7,66	47,66	24,94
Augustiańska	9	55773	3643	39948	4996	48587	7186	87,12	12,88	107	558	11,88	62	100
Jakóba	20	15609	2557	7654	1762	11973	3636	76,71	23,29	118	644	5,9	32,2	412,58
Ciemna	9	2719	874	-	647	1521	1198	55,94	44,06	68	315	7,55	35	1158,5
Dajwór	4	112902	9186	97073	4665	110924	1978	98,25	1,75	34	202	8,5	60,5	17,89
Wawrzyńca	7	32276	4447	24398	2284	31129	1147	96,45	3,55	54	273	7,71	39	84,58
Miedziuch	1	2701	1413	-	450	1863	838	68,98	31,02	21	109	21	109	403,55
Podgórska	8	10426	6679	719	1147	8545	1881	81,96	18,04	42	202	5,25	25,25	193,75
Gazowa	3	31553	4733	17832	5816	28381	3172	89,95	10,05	19	98	6,33	32,66	31,37
Krakowska	59	101958	11186	40318	19264	70768	31190	69,41	30,59	767	4281	13	72,73	419,88
Józefa	41	33014	5143	1400	8805	15348	17666	46,49	53,51	529	3023	12,91	73,74	915,67
Starowiślna	6	53540	6668	39211	4068	49947	3593	93,29	6,71	105	560	17,5	93,33	104,6
Dietłowska	2	114870	65265	48677	594	114536	334	99,71	0,29	14	51	7	25,5	4,49
Grunty kolejowe za wałem kolejowym	6	300000	-	297382	1507	298889	1111	99,68	0,37	19	65	3,16	10,83	2,17
Wisła	-	210508	-	210508	-	210508	-	-	-	-	-	-	-	-

Dzielnica VIII	319	1380673	189690	961250	96250	1247190	133483	80,33	9,67	3475	18930	10,89	59,34	137,11
----------------	-----	---------	--------	--------	-------	---------	--------	-------	------	------	-------	-------	-------	--------

Zestawienie poszczególnych dzielnic

Ulice i place	Liczba domów zamieszkałych	Ogólny obszar m.	Powierzchnia ulicy m.	Grunta i ogrody m.	Podwórza m.	Powierzchnia niezabudowana razem	Powierzchnia zabudowana	Powierzchnia		Liczba rodzin	Ludność z r.1880	Na dom		Na hektar ludności
								niezabudowana	zabudowana			rodzin	ludności	
								stanowi % ogólnej powierzchni						
Dzielnica I	498	780995	154533	258718	99562	512813	268182	65,66	34,34	3173	18221	6,38	36,59	233,17
Dzielnica II	10	88207	-	55917	12455	68372	19835	77,52	22,48	39	146	3,90	14,6	16,55
Dzielnica III	92	412812	64079	274799	33146	372024	40788	90,12	9,88	448	2323	4,87	25,25	56,27
Dzielnica IV	169	760223	86352	517668	61559	665579	94644	87,55	12,45	961	5011	5,08	29,65	65,22
Dzielnica V	172	973384	97835	733926	55471	887232	86152	91,15	8,85	1332	6528	7,74	37,95	67,07
Dzielnica VI	127	1165081	102810	901859	71753	1076422	88659	92,39	7,61	901	5285	7,09	41,61	45,36
Dzielnica VII	62	208905	44926	107496	21314	173736	35169	83,16	16,84	568	3386	9,16	54,31	162,08
Dzielnica VIII	319	1380673	189690	961250	96250	1247190	133483	80,33	9,67	3475	18930	10,89	59,34	137,11

Miasto Kraków	1449	5770280	740225	3811633	451510	5003368	766912	86,73	13,27	10897	59830	7,52	41,29	103,69
------------------	------	---------	--------	---------	--------	---------	--------	-------	-------	-------	-------	------	-------	--------

Wporównaniu z zestawieniami podobnymi w innych miastach, nasze posiada mniejszą, liczbę szczegółów, gdyż w innych miastach bywają odróżniane pola orne, lasy i ogrody oddzielnie, jakoteż place zajęte pod składy lub cementarze; w drogach odróżniają drogi bite i koleje; tych wyróżnień nie przedsięwzięła nasza tablica, natomiast wyróżnia ona podwórza domów, zwykle podawane łącznie z przestrzenią zabudowaną. Wykazując jednak oddzielnie podwórza można było dojść do całej ilości wolnej przestrzeni. Również zestawienie danych ulicami nie wszędzie bywa przedsiębrane, jakkolwiek dopiero takie szczegółowe wykazy pozwalają poznać różne stosunki odnoszące się do stanu miasta.

Obszar terytoryalny gminy miasta Krakowa wynosi 5.770.280 metrów. Ponieważ zaś Kraków z Czarną wsią, Kawiorami i Błoniami stanowi jedną gminę kadastralną, przeto chcąc otrzymać cały obszar gminy kadastralnej, należy dodać następujące obszary: Czarna wieś 653.720 metr., Kawiorzy 553.716 metr. i Błonia poza obrębem gminy miejskiej 1.362.425 metr. Zesumowawszy te pozycje otrzymamy na obszar całej gminy kadastralnej 8,340,141 metr.

Obszar ten ma wynosić według krajowego lwowskiego Biura statystycznego oraz wykazów namiestnictwa 8.334 kilom. Nasz więc wykaz ma przestrzeń większą o 0.006 kil. czyli 0.6 hektara, albo inaczej większą o kilkadziesiąt sążni ponad morg dolno austriacki.

Z powyższego wynika, że Kraków gmina ma nieco więcej jak $5\frac{3}{4}$ kilometra powierzchni Kraków składa się: ze śródmieścia, Zamku i 6 przemieść, każda z tych części stanowi osobną dzielnicę.

Największe z przedmieść Kazimierz ma 1.4 kilom., potem idzie Wesoła 1.2 kilom., Kleparz około 1 kilom. Śródmieście i Piasek są prawie równe pod względem powierzchni, mają każda około $\frac{3}{4}$ kilom. Pozostałe 3 dzielnice razem stanowią znowu $\frac{3}{4}$ kilom. a są bardzo nierówne. Gdybyśmy Zamek jako najmniejszy wzięli za 1, to inne dzielnice należałoby oznaczyć cyframi :

Stradom 2.3,
Nowy Świat 4.6,
Piasek 8.6,
Śródmieście 8.8,
Kleparz 11.1,
Wesoła 13.2,
Kazimierz 15.7;

czyli, że ostatni byłby prawie 16 razy większy od Wawelu, a 7 razy od Stradomia. Zatem pomiędzy dzielnicami są ogromne różnice co do przestrzeni. **Dzielnice jednak są tylko pojęciem jeograficznym, a nie administracyjnym; dzielnica bowiem niema żadnego samodzielnego bytu w ustroju miejskim ; gra ona jedynie rolę w rozwoju miejskim ze względu na różnice, jakie zachodzą pomiędzy dzielnicami co do warunków życia; ale na te nie tyle wpływa sam obszar absolutny, ile dalsze warunki i stosunki.** Różnica najważniejsza w tym względzie, to różnica przestrzeni zabudowanej i niezabudowanej.

Przestrzeń zabudowana Krakowa wynosi wszystkiego 766.912 metr. czyli 76 hektarów albo 13 % ogólnej przestrzeni miasta.

Tablica II.

Dzielnica	Z ogólnej przestrzeni przypada procent na powierzchnię			
	ulic	gruntów i ogrodów	podwórzy	zabudowaną
I. Śródmieście	19,78	33,13	12,75	34,34
II. Zamek	-	63,40	14,12	22,48
III. Nowy Świat	15,52	66,57	8,05	9,88

IV. Piasek	11,34	68,09	8,10	12,45
V. Kleparz	10,05	75,40	5,70	8,85
VI. Wesoła	8,82	77,41	6,16	7,61
VII. Stradom	21,50	51,46	10,20	16,84
VIII. Kazimierz	13,74	69,62	6,97	9,67
Kraków	12,83	66,07	7,83	13,27

Przestrzeń zabudowana w Wiedniu wynosi 20.53 % ogólnej przestrzeni, ale tam liczą ją z podwórzami. Dodawszy i w Krakowie podwórza domów do przestrzeni zabudowanej, mielibyśmy 21.10 % ogólnej przestrzeni. Różnica bardzo nieznaczna. W Pradze przestrzeń zabudowana w mieście podnosi się aż do 33.36 %, „jest więc stolica Czech 2 1/2, raza gęściej zabudowana aniżeli nasze miasto.

Dzielnica I.sza Krakowa ma najwięcej, bo 34 % zabudowanej przestrzeni, a i tę cyfrę zawdzięcza jedynie tej okoliczności, że całe planty opasujące w koło śródmieście zaliczają się do 1 ej dzielnicy. Odjąwszy powierzchnię plant, przestrzeń 1 ej dzielnicy takby zmniejszyła się, że powierzchnia zabudowana wyniosłaby 47 % ogólnej powierzchni. Jeszcze Zamek i Stradom mają nieco wyższe procenta zabudowanej przestrzeni 22 i 17 %. Po nich idą Dzielnice III i VIII Nowy Świat i Kazimierz, mające około 10 % zabudowanej przestrzeni. Odjąwszy jednak od Kazimierza zaliczoną tam powierzchnię Wisły, to przestrzeń zabudowana podniesie się wyżej 12 % ogólnej przestrzeni. Najmniej przestrzeni zabudowanej miały Kleparz i Wesoła w r. 1880. Przestrzeń niezabudowana wynosi przeto jeszcze w mieście prawie 87 %, a stosunkowo najmniej przestrzeni niezabudowanej wykazuje dzielnica I sza, która przecież ma jeszcze 2/3 przestrzeni niezabudowanej. Biorąc cyfry jednak absolutne, a nie względne, to dzielnica VIII i VI mają największe przestrzenie wolne, bo VIII wolnych do 125, a bez Wisły 104, a VI 107 hektarów.

Przestrzeń niezabudowaną odróżniamy trojako: powierzchnię placów i ulic, gruntów i ogrodów oraz podwórze. Podwórza najczęściej zabierają stosunkowo przestrzeni w dzielnicach 1ej, 2ej i 7ej, czyli w tych, co są najbardziej zabudowane, gdyż w innych wolne przestrzenie poza podwórzami stanowią ogrody lub place pod budowę. Podwórza tylko w 1ej i 2ej dzielnicy wynoszą wyżej $\frac{1}{8}$ powierzchni dzielnicy $\frac{1}{10}$, te same powierzchnie, w innych spadają coraz niżej aż do 5 %, na Kleparzu. Zupełnie wolne grunta i ogrody zajmują $\frac{2}{3}$ powierzchni miasta. W dzielnicach mało zamieszkałych jak Kleparz., Wesoła, powierzchnia zupełnie wolna dzielnic pod ogrodami i polami przechodzi $\frac{3}{4}$ ogólnej powierzchni dzielnicy, tylko na Stradomiu spada do $\frac{1}{2}$ powierzchni, a w śródmieściu do 35 % licząc w to planty. Im więcej dzielnica zabudowana, tem również więcej przestrzeni mają ulice i place. Śródmieście do 20 %, Stradom 21,5 % przestrzeni ma zajętych na ulice. Ten ostatni zawdzięcza jednak znaczną przestrzeń zajęta pod ulice nie tylko względnej gęstości domów, ale także w znacznej części zasypania koryta, Starej Wisły, które w znacznej części weszło w ulicę Dietla, oraz dwu szerokim ulicom Bernardyńskiej i Stradomskiej.

Na Nowym Świecie wielki plac na Groblach, oraz bieżąca równolegle do plant ulica Straszewskiego i brzegi Wisły przestrzeń ulic podnoszą do 15 %.

W Wiedniu przestrzeń ulic wynosi 24 %, a więc dwa razy tyle co w Krakowie. Szerokie ulice i duże place są też zawsze znamiem wielkich miast. W Pradze przestrzeń zajęta pod ulice wynosi 13.71 % powierzchni, prawie więc tyle co u nas.

Przechodząc do szczegółów naszych wykazów ulicami zestawionych, należy wyjaśnić, w jaki sposób zaliczone były domy z ich powierzchnią do pewnych ulic. Zawsze bowiem napotyka się wątpliwość w razie, jeżeli dom wychodzi na dwie lub 3 ulice, gdzie go zaliczyć należy. W tym względzie trzymaliśmy się następujących zasad:

Dom liczy się ze wszystkimi do niego należącymi parcelami, i ztąd parcele gruntowe wychodzące nawet na inną ulicę, są zaliczone wraz z domem do ulicy, przy której stoi dom. Domy narożne są liczone do tej ulicy, na którą są zwrócone głównym frontem, a jeśli tego nie można oznaczyć liczy się do ulicy główniejszej; jeśli obie ulice są równego stopnia to jest obie główne lub obie poboczne, rozstrzyga długość frontu, a w razie gdyby i ta różnica zawodziła, wpisuje się go do ulicy, od której jest główne wejście. (§§. 3 i 4 instrukcyi do zestawienia przestrzeni gminy miasta Krakowa z 30 stycznia 1886 L. 7 B. S.).

Z tego powodu ulice poboczne, a szczególnie przecznice, często mają wykazaną małą przestrzeń zabudowaną, oraz małą liczbę domów i ludności.

Przechodząc do bliższego określenia stosunków dzielnic okazuje się, że w 1ej dzielnicy mamy znaczne przestrzenie zajęte przez Rynek główny i ulicę Grodzką, 8 i 6 hektarów, potem idzie plac Wszystkich Świętych wraz z ulicą Franciszkańską 3.7 hekt., ulica Szpitalna i Floryańska po 3 hekt. Przestrzeń zabudowana, która w tej dzielnicy wynosi 34 % dochodzi na placu Maryackim do 97 %, jednak tu zabudowania w znacznej części stanowią kościoły N. Maryi Panny i S. Barbary, czyli gmachy niezamieszkałe, a plac sam łączy się z Rynkiem głównym. Wreszcie domy tu liczone mają okna zwrócone na Rynek mały, przeto na tym placu ciasnota, zabudowania i szkodliwe jej skutki nie mogą dać uczuwać. Wyżej 60 % przestrzeni zabudowanej spotykamy w ulicy Brackiej, Szczepańskiej, Wiślniej, Mikołajskiej, S. Jana wraz z Pijarską, Floryańskiej i Szewskiej. To są zatem ulice najmniej mające wolnego powietrza z wyjątkiem jednak Brackiej i Szczepańskiej wszystkie mają wyjście na planty.

Wyżej 50 % zabudowanej przestrzeni wykazują ulice: Grodzka, Sławkowska, Sienna, Jagiellońska, Stolarska i Poselska. Wyżej 40 % Kanonicza, Św. Krzyża, Szpitalna, Św. Anny, Gołębia, Św. Gertrudy i Reformacka. Wyżej 30 % zabudowanej przestrzeni wykazują Rynek główny, plac i ulica Dominikańska,

Mały Rynek, Św. Marka, Franciszkańska i plac WW. Świętych, Św. Tomasza. Wszystkie te 27 ulic i placów są najbardziej zabudowane w całym mieście, a obejmują niemal całą dzielnicę 1ą, gdyż z mniejszą przestrzenią zabudowaną pozostają jedynie place Ś. Ducha i Szczepański, oraz ulice Podzamcze i Senacka. Ostatnia ma małą przestrzeń zabudowaną z powodu, że domy przy niej położone w części liczą się do ulic sąsiednich.

W innych dzielnicach mało jest ulic, mających wyżej 30 % zabudowanej powierzchni. W dzielnicy IV jest jedna taka ulica Krupnicza, w V plac Matejki, VII ul. Św. Agnieszki. W VIIIej dzielnicy gęstość zabudowania jest znowu powszechniejsza. Wyżej 30 % zabudowanej powierzchni mają ulice: Węglowa, Bożego Ciała, Miedzuch, Krakowska; wyżej 40 % ulice: Szeroka, Św. Katarzyny, Kupa i Izaaka, Estery, Ciemna. Wyżej 50 % Wązka, Ubogich, Józefa. Tych 12 ulic stanowią grupę tworzącą sam środek Kazimierza, na południe stanowi tu granicę ulica Ś. Wawrzyńca a na zachód ul. Augustyńska. Ta więc część Kazimierza i całe prawie śródmieście są najgęściej zabudowane.

Ulic prawie niezabudowanych, w których przestrzeń zabudowana wynosi mniej aniżeli 10 % powierzchni w dzielnicy Iej wcale niema. W dzielnicy III zaś połowa wszystkich ulic jest tak mało zabudowana, a mianowicie ulice: Zwierzyniecka, Wygoda (1 %), plac na Groblach, plac Latarnia i ulica nad Wisłą. W dzielnicy IV ul. Łobzowska, Łazienna, Batorego, Dolnych młynów. W dzielnicy V ulica Warszawska, Polna, Krowoderska i Pawia; w VIej Lubicz, Kopernika, Św. Gertrudy, Blichowa, Wielopole, Św. Sebastyana, Pawia Rakowicka i Topolowa. W VII ul. Św. Gertrudy, Św. Sebastyana; w VIII plac i ulica Nowa, Podbrzezie, Dajwór, ul. Wawrzyńca, Starowiślna, Dietlowska. Powierzchnie niezabudowane stanowią uzupełnienie przestrzeni zabudowanych; opisanie stosunków przestrzeni niezabudowanych w dzielnicach zostało powyżej dokonane, rozciąganie zaś tego opisu na ulice byłoby powtarzaniem prostem tego, co z samych tablic każdy wyczytać może. Należy tu jedynie dodać, że wykaz ten odtwarza położenie według kadastru z r. 1879, przeto od tego czasu zaszły zmiany w stosunkach, przeważnie ulic najmniej zabudowanych.

Ulice.

Ulice niektóre w naszych wykazach są połączone ze sobą, mianowicie w dzielnicy I ulica i plac Dominikański, ulica Franciszkańska i plac Wszystkich Świętych, plac Magdaleny z ul. Grodzką, wreszcie ulica Św. Jana i Pijarska, w Dz. VI ul. Aryańska z ul. Lubicz, w Dzielnicy VIII podobnie połączone są ulica i plac Nowy, ulica Kupa i Izaaka. Natomiast jest 9 ulic, które leżą więcej aniżeli w jednej Dzielnicy i tak:

- 1) Ulica Św. Gertrudy leży w Dzielnicach I, VI i VII
- 2) " Podzamcze " " I i III
- 3) " Loretańska " " III i IV
- 4) " Krowoderska i Basztowa " IV i V
- 5) " Pawia " " V i VI
- 6) " Św. Sebastjana " " VI i VII
- 7) " Starowiślna " " VI i VIII
- 8) " Dietlowska " " VII i VIII.

Wprowadziwszy oba rodzaje zmian przybyłoby 7 ulic liczonych łącznie z innymi, a ubyło 9 ulic, liczonych podwójnie lub potrójnie z powodu, że przebiegają przez parę dzielnic. W tej liczbie 123 ulic nie są liczone ulice: Jasna, Kapucyńska, Mała, Polna, Słowiańska, Studencka, Trynitarzka, Zacisze, Zielona, które weszły w inne ulice, nie istniały podczas spisu, lub były niezabudowane.

Dodając te ulice a licząc za jedną ulicę położoną w więcej jak jednej dzielnicy - przybyłoby ulic 9 i 7 liczonych łącznie, ubyłoby zaś 10 ulic.

Liczba ulic obecnie wynosi zatem 129.

(Obacz Tablicę III).

Tabl. III.

Dzielnica	Liczba domów w ulicy								Razem ulic	Przeciętna liczba domów na ulicę
	1-5	6-10	11-15	16-20	21-30	31-40	41-50	51-100		
	Liczba ulic									
I.	7	8	6	2	4	1	2	1	31	16
II	-	-	1	-	-	-	-	-	1	10
III.	5	2	3	-	1	-	-	-	11	8,4
IV.	2	7	1	1	2	1	-	-	14	12
V.	5	3	3	2	-	-	-	1	14	12,3
VI.	4	4	2	-	2	-	-	-	12	10,6
VII	5	1	1	-	1	-	-	-	8	7,8
VIII.	16	10	1	1	1	1	1	1	32	10
Kraków	44	35	18	6	11	3	3	3	123	11,8

%	35,8	28,5	14,7	4,9	8,9	2,4	2,4	2,4	100
---	------	------	------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Ulice w mieście naszym przeważnie są krótkie, skoro z całej ich liczby 64.3 % nie posiada więcej jak 10 domów, a 19.6 % jest ulic mających od 11-20 domów, wyżej 20 domów ma wszystkiego 20 ulic, zatem 16.1 % ogólnej liczby ulic.

Najwięcej ulic jest w dzieln. I i VIII, ale właśnie na Kazimierzu prawie wszystkie ulice są krótkie, nie przechodzące kilku domów. W dz. III, VI i VII niema wcale ulic mających więcej jak 30 domów. Wyżej 50 domów ma wszystkiego 3 ulice, to jest ul. Grodzka, Długa i Krakowska.

Przeciętna liczba domów największa przypada na dzielnicę I i ta wnosi 16 domów, potem idą dz. IV i V z 12 domami w ulicy; II, VI i VIII z 10 domami, a najmniej domów na ulicę mają dzielnica III-8,4 i VII- 7,8, domów. W całym mieście przecięcie wynosi 11,8.

Tabl. IV.

Dzielnica	Liczba ludności w ulicy										Razem ulic	Przeciętna liczba domów na ulicę
	1-50	51-100	101-200	201-500	501-1000	1001-1500	1501-2000	2001-3000	3001-4000	nad 4000		
	Liczba ulic											
I.	-	3	4	14	6	1	1	2	-	-	31	16
II.	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	10
III.	1	4	1	4	1	-	-	-	-	-	11	8,4
IV.	2	1	1	6	3	1	-	-	-	-	14	12
V.	1	2	2	5	3	-	-	1	-	-	14	12,3
VI.	1	-	5	2	2	2	-	-	-	-	12	10,6
VII.	1	2	1	2	1	-	1	-	-	-	8	7,8
VIII.	1	6	7	7	6	2	1	-	1	1	32	10
Kraków	7	18	22	40	22	6	3	3	1	1	123	11,8

%	5,7	14,7	17,9	32,6	17,9	4,8	2,4	2,4	0,8	0,8	100
---	-----	------	------	------	------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Biorąc ulice w stosunku do ich ludności, otrzymamy $\frac{1}{3}$ część ulic mających od 201 do 500 mieszkańców, druga część trzecia rozkłada się równo po między ulice, mające 101-200 i 501 do 1000 mieszkańców; niżej 100 mieszkańców ma 25 ulic, czyli $\frac{1}{5}$ część, a wyżej 1000 m. 14 ulic, czyli 11.9 % ogólnej liczby ulic. Z tych 14 ulic mających wyżej 1000 ludności przypada na dz. I ulic 4, a na VIII ulic 5. Najwięcej ludne ulice są Krakowaka i Józefa w dzieln. VIII, które mają przeszło 3000 i 4000 ludności.

Przeciętna ludność ulicy wypada najwyższa w dzieln. I i VIII, chociaż w tej ostatniej jest nieco wyższa, mimo że dzieln. VIII ma mniejszą liczbę domów - co już dowodzi, że na Kazimierzu domy będą. mieściły więcej mieszkańców aniżeli w Śródmieściu. Przeciętna cyfra dla całego Krakowa wynosi 486 mieszkańców na ulicę i jest zbliżona do przeciętnej przypadającej na ulicę w dzielnicach V, VI i VII. Z wyjątkiem Kazimierza przedmieścia tak się grupują, że największa ludność w ulicy przypada na Kleparz i od niego w obie strony następuje stopniowe zniżenie cyfry ludności przeciętnej przypadającej na ulicę - w jedną stronę przez Wesołą ku Stradomiowi, a w drugą przez Piasek i Nowy Świat ku Wawelowi. Najmniej zatem ludne ulice są w zachodniej stronie miasta, co pochodzi ztąd, że miasto rozwija się głównie ku wschodowi, to jest w stronę ku linii kolei żelaznej.

Domy.

Domy w Krakowie rozróżnić należy takie, które były w r. 1880 podczas spisu zamieszkałe i niezamieszkałe. Liczba pierwszych i drugich była dotychczas błędnie podawana, gdyż do domów niezamieszkałych liczone także domy wojskowe, w których nie wykazano nikogo z ludności cywilnej i takich domów było 7. Prócz tego do domów niezamieszkałych liczone place puste, oznaczone oddzielnym numerem hipotecznym. Ztąd liczba domów w naszym wykazie odmienna nieco od wykazów c. k. komisji centralnej statystycznej. Obok domów niezamieszkałych podajemy liczbę kościołów, aby dojść do liczby samodzielnych budynków niezamieszkałych. Liczba budynków tu podana oznacza liczbę oddzielnych hipotecznych numerów i kościołów, zatem budynki różne pod jeden hipoteczny numer stanowią w tym wykazie jedną całość, uważają się za jeden dom. Naodwrot dom powstały z połączenia dwu niegdyś domów, który zachował obie liczby hipoteczne i w naszym wykazie był liczony za dwa domy.

(Obacz Tablicę V).

Liczba ogólna budynków samodzielnych w r. 1880 wynosiła 1553, z czego było zamieszkałych prawie 94 % a niezamieszkałych 6 %. Pod względem ilości domów, najstarsze części miasta mają najwięcej budynków t.j. dz. I i VIII, potem idą przedmieszcza Piasek i Kleparz, Wesoła, Nowy Świat, Stradom i wreszcie Zamek, mający przestrzeń ograniczoną i cele wykluczające liczne zabudowania.

Liczba budynków niezamieszkałych jest największą stosunkowo w VIII dzielnicy, albowiem tam do takich budynków należą liczne synagogi, oraz stare domy przeznaczone na zburzenie. Stosunki w ciągu lat 6ciu musiały wszelako ulegnąć znacznej zmianie. W I dzielnicy jest także 19 kościołów, a prócz tego 17 domów było niezamieszkałych w czasie spisu. Kościołów w ogóle było 37. Odliczając kościół protestancki pozostaje 36 kościołów na całą ludność katolicką wraz z wojskiem, co czyni 1250 ludności na 1 kościół.

Tablica V.

Dzielnice	Domy zamieszkałe	Budynki niezamieszkałe			Ogół budynków	Stosunek budynków		Na hektar budynków
		domy	kościóły	razem		zamieszkałych	niezamieszkałych	
I.	501	17	19	36	537	93,29	6,71	6,87
II.	10	1	1	2	12	83,33	16,67	1,36
III.	93	4	1	5	98	94,88	5,12	2,37
IV.	170	2	3	5	175	97,14	2,86	2,30
V.	173	-	3	3	176	98,30	1,70	1,80
VI.	127	3	4	7	134	94,78	5,22	1,15
VII.	63	1	2	3	66	95,45	4,55	3,16
VIII.	319	32**	4	36	355	89,86	10,14	2,57
Kraków	1456 *	60**	37	97	1553	93,75	6,25	2,69

* Do sumy 1449 domów, w których mieszka ludność cywilna, a po części i wojskowa, przybywa 7 domów zamieszkałych wyłącznie przez wojskowych.

** Pomiedzy domami niezamieszkałymi w dzielnicy VIII większą część stanowią bóżnice.

Co do ogólnej gęstości zabudowania, w Krakowie przypada na hektar 2,69 budynków. W dzielnicy I gęstość budynków prawie 3 razy wyższa od średniej :

na 1 hektarze prawie 7 budynków; w dzielnicy VII budynków 3, w dz. III, IV i VIII z górą dwa domy, wreszcie w II, V i VI wyżej jednego domu.

Podczas ostatniego spisu ludności w r. 1880, komisya centralna statystyczna żądała podania o domach bliższych szczegółów dotyczących ilości pięter w domu, ilości pokoi , przedpokoi i kuchni w każdym domu , czyli części mieszkalnych. Współcześnie magistrat za inicjatywą wydziału krajowego zarządził bliższe dochodzenia stanu domów , co do szczegółów pominiętych w pytaniach komisji centralnej i uzupełniających takowe. Z danych wówczas zebranych podajemy kilka ważniejszych dat w Tablicy VI.

(Obacz Tablicę VI).

Tablica VI.

Dzielnica	Domy			Dach kryty				sklepy	na 100 domów, sklepów
	murowane	drewniane	razem	blachą	dachówką	łupkiem	gontem lub papą		
I.	483	-	483	282	18	24	159	793	161
II.	3	-	3	-	2	-	1	3	100

III.	84	5	89	32	-	9	48	17	20
IV.	142	20	162	65	7	17	73	29	18
V.	137	26	163	54	2	8	99	106	65
VI.	96	13	109	58	3	11	37	34	31
VII.	57	2	59	32	-	3	24	100	169
VIII.	282	26	308	57	9	8	234*	385	125
Kraków	1284	92	1376	580	41	80	675	1467	106

*dwa domy pokryte słomą

Dane nasze odnoszą się jedynie do 1376 domów, brakuje ich więc z 80 domów mieszkalnych, to jest z 73 domów przeznaczonych dla ludności cywilnej i z 7 wyłącznie wojskowych, w których nie mieszkał nikt z osób cywilnych.

Z pomiędzy 1376 domów w Tabl. VI wykazanych, było 1284 murowanych a 92 drewnianych, a zatem drewnianych 6,7 %. Z pomiędzy zaś 80 domów, z których nie podano doniesienia, jest większość z pewnością murowanych: Takimi są niezawodnie 7 budynków przeznaczonych na użytek wojskowy, wszystkie 22 domy brakujące w dzielnicach I i II, albowiem tu niema wcale domów drewnianych; w VI dzielnicy, 11 domów kolejowych, 4 budynki uniwersyteckie i szpital Śgo Łazarza. Pomędzy domami brakującymi większość zatern również należy do murowanych.

Domów drewnianych było najwięcej, w dzieln. VIII i V po 26, w IV 20 a w VI jeszcze 13, w III - 5 a w VII tylko 2.

Z ogólnej liczby, domów było krytych blachą 580, czyli 42 %, dachówką 41 albo okoko 3 %, łupkiem 80, czyli 5,8 % , i wreszcie gontem lub papą 673 albo 48,9% to jest prawie połowa wszystkich domów. Nakoniec 2 domy w VII dzielnicy były kryte słomą.

Statystyka ta podaje pokrycie na głównym budynku, zdarza się jednak często, że domy kryte od frontu blachą, mają oficyny gontem kryte, tak iż pod względem bezpieczeństwa od ognia, oprócz połowy domów wymienionych w rubryce krytych gontem, jeszcze wiele innych budynków pobocznych i oficyn ma pokrycie gontem. Miasto więc nasze pod względem bezpieczeństwa od ognia nie należy do zabudowanych porządnie. Przyjmując tylko domy gontem, papą i słomą kryte jako nie dające bezpieczeństwa od ognia, a 3 inne pokrycia dachu przyjmując za ogniotrwałe, będziemy mieli domów krytych materiałem przedstawiającym niebezpieczeństwo od ognia w dzielnicy:

I - 32,7 %,

w II - 33%,

w III - 57 %,

w IV - 45 %,

w V z górą 60%,

w VI- 33 %,

w VII - 40 %,

w VIII wreszcie przeszło 75 %.

Najmniej zatem korzystnie pod względem bezpieczeństwa od ognia przedstawiają się dzielnice VIII, V i III, gdzie zawsze przeszło połowa domów aż do $\frac{3}{4}$ jest kryta gątem, papą a nawet słomą.

W Tablicy VI mamy jeszcze podaną liczbę sklepów w domach tą tablicą objętych. Zestawienie to podaje 1467 sklepów, z czego z górą połowa, bo 793 sklepów, przypada na dzielnicę Ią, przeszło część czwarta na dzielnicę VIIIią, a jeszcze po 100 sklepów na dzielnicę V i VII; kiedy w innych dzielnicach sklepów prawie nie było. W stosunku do domów najczęściej sklepów przypada na Stradomiu, a potem w Śródmieściu i na Kazimierzu, gdzie zawsze wiele domów posiada po 2 sklepy, a przecięcie wypada 1,25 do 1,6 sklepów na dom.

Najmniej sklepów na Nowym Świecie i Piasku, gdzie zaledwie co piąty dom posiada sklep.

Liczba pokoi była wykazaną w czasie spisu podwójnie - raz według, żądań komisji centralnej statystycznej, gdzie każdy lokator winien był podać ilość zajmowanych przez siebie pokoi, przedpokoi, gabinetów i kuchen; wspólnie magistrat zażądał także podania liczby pokoi według pięter, z odróżnieniem gmachów głównych i oficyn. Według podania w kartach magistratu zawartych, liczba pokoi wynosić miała 24666, według zaś kart dla komisji centralnej statystycznej liczba pokoi wynosiła 27233 wraz z przedpokojami i kuchniami. (Według Oesterreichische Statistik V Heft 3, str. XXXV - 27311 pokoi). Powody różnic obu zestawień pochodzą ztąd, że w magistrackich wykazach brakuje wielu domów, jak np. w VI dzieln. brakuje domów kolejowych; z drugiej strony tu podano nieraz pokoje niezamieszkałe, które pominięto w wykazach robionych dla komisji centralnej, albowiem tam podawano mieszkańca zamieszkałe, a pokoje nie przeznaczone na pomieszkanie zostały wypuszczane. Z porównania dat okazało się więc, że każdy z wykazów jest niedokładny, ale że do liczby pokoi najprędzej dojdziemy, uzupełniając jedne daty drugimi w ten sposób, aby brać daty brakujące w jednych danych z wykazów drugich i zawsze trzymać się cyfry wyższej.

Tablica VII.

Dzielnica	Domy	Pokoje	Na dom pokoi
I.	498	12309	25,17
II.	4	81	20,25

III.	89	1413	15,87
IV.	164	3318	20,23
V.	165	2696	16,33
VI.	127	2976	23,43
VII.	61	1689	27,79
VIII.	319	6188	19,39
Kraków	1427	30670	21,49

W ten sposób w Tabelicy VII mamy podaną ogólną liczbę pokoi dzielnicami. Liczba ta, jest odniesiona do liczby domów i ztąd przekonywamy się, że jeszcze w tym wykazie jest 29 domów pominiętych, a nadto w wielu gmachach publicznych podane są pokoje zamieszkałe przez służbę, ale pominięte pokoje obrócone na biura, a. w domu karnym wszystkie cele, w szpitalach sale dla chorych. Liczba więc pokoi, jest nawet jeszcze większa aniżeli w naszej tabelicy, ale dane naszej tabelicy bliższe są prawdy, aniżeli dane komisji centralnej statystycznej.

Według Tabelicy VII liczba ogólna pokoi wynosi 30670, co w stosunku do 1427 domów czyni 21,5 - pokoi na dom. W stosunku do liczby pokoi, największe domy są na Stradomiu, gdyż tam prawie 28 pokoi przypada na dom, a zatem więcej nawet jak w Śródmieściu, gdzie tylko 25 pokoi przypada na dom. W obu dzielnicach niema prawie małych domków. W dzielnicy VI domy są również dosyć wielkie, albowiem w tej dzielnicy leżą domy kolejowe, szpitale pewna liczba nowo powstających domów na łące śgo Sebastjana, przeciętna więc cyfra pokoi na dom wypada dość wysoka. Kazimierz ma wiele domów niezmiernie ciasno zabudowanych, o licznych, małych a lichych pokojach, ztąd mimo, że tam domy małe nie są wcale rzadkie, przeciętna liczba pokoi jest dość znaczna, dochodzi do 20 i wyrównywa prawie stosunkom na Piasku.

Najmniejsze domy są na Piasku i na Nowym Świecie. Obie dzielnice są prawie pozbawione gmachów publicznych i są siedzibą naszego żywiołu małomieszczańskiego, oraz mają wiele domów zajmowanych na własny użytek właściciela.

Liczbę okien mamy podaną dla mniejszej znowu liczby domów, musimy więc ją porównać z liczbą domów i pokoi, do który się odnosi - co nam podaje Tabl. VIII.

Tablica VIII.

Dzielnica	Liczba domów	Liczba pokoi	Liczba okien	Liczba okien	
				na dom	na pokój
I.	483	10163	14933	30,92	1,46
II.	3	37	53	17,66	1,48
III.	89	1145	1853	20,82	1,62
IV.	162	2429	3926	24,22	1,61
V.	163	2182	3292	20,19	1,50
VI.	109	1984	3297	30,24	1,66
VII.	59	1469	2146	36,37	1,40
VIII.	308	5257	7461	24,22	1,42
Kraków	1376	24666	36961	26,86	1,49

Okazuje się z niej, że na 1376 domów, liczących 24666 pokoi, było 36961 okien. Ponieważ przeciętnie na dom ma przypadać do 27 okien, przeto w brakujących 80 domach musiałoby być co najmniej okien 2160.

Mniemam jednak, że liczba okien jest znacznie większa. W poprzedniej Tablicy była podana liczba pokoi na 30670, którą bez obawy omyłki można śmiało podnieść do 31000, gdy zaś przeciętnie wypada 1,5 okna na pokój, można zatem ogólną liczbę okien w Krakowie szacować na 46500. Liczba okien największa na dom przypada w dzielnicy VII, gdzie domy są wielkie, a potem w dzielnicy I i VI jeszcze po 30 okien na dom. Najmniej okien na dom jest w dzielnicach III i V. Pominąć tu należy Wawel, bo tam nie były liczone Zamek i domy wojskowe, a podano same domy należące do księży. Stosunki okien na dom okazują zupełnie taki sam charakter wzajemny domów w dzielnicach, jaki wypadł z ostatniej tablicy przy porównywaniu liczby pokoi z domami.

Na pokój przypada zwykle w dzielnicach 1,4 okien, czyli na 10 pokoi 14 okien. Nowo powstające dzielnice III, IV i VI mają na 10 pokoi 16 okien, chociaż z wyjątkiem Wesołej, mają, one domy o niewielkiej liczbie pokoi. Zdaje się więc, że w nowych domach zwracają więcej uwagi na potrzebę światła, że zatem te powstające domy winny być zdrowsze i przyjemniejsze od starych domów nawet w Śródmieściu.

W czasie spisu domów i ludności w r. 1880 spisywano także wychodki, celem poznania bliższego ich urządzeń. Wiadomości ogólne z ówczesnych stosunków podaje Tabl. IX.

Tablica IX.

Dzielnica	Liczba wychodków o systemie			
	dołowym	beczkowym	kanałowym	między tymi waterklozetów
I.	54	10	382	26

II.	1	1	5	-
III.	56	4	17	2
IV.	93	19	35	12
V.	147	5	4	3
VI.	90	3	5	6
VII.	36	3	17	1
VIII.	244	8	31	12
Kraków	721	53	496	62
%	56,77	4,17	39,06	

Według niej rozróżniono 3 systemy urządzenia wychodków : system dołowy, beczkowy i kanałowy. Odpowiedzi brak z wielu domów, mamy je tylko dla 1270 domów. Z pomiędzy domów podanych, przypada na system dołowy z górą połowa, na kanałowy ^{2/5} wychodków, system zaś beczkowy jest rzadki, podano go w 53 domach czyli w 4 % domów, do których odnoszą się nasze wiadomości. System dołowy panuje prawie wyłącznie na Kleparzu, na Wesołej i na Kazimierzu; spotyka się blisko w ^{2/3} domach na Piasku i Stradomiu; jest to więc system panujący na przedmieściach. Natomiast ^{3/4} domów, używających systemu kanałowego leży w dzielnicy I, gdzie system ten jest dominującym, podobnie jak na Zamku; w innych dzielnicach jest on mało rozpowszechniony a najmniej na Kleparzu i na Wesołej. W watterklozety są zaprowadzone w 62 domach, które rozpadają się na różne dzielnice, ale największa ich liczba jest w Śródmieściu i na Piasku, gdzie w ogóle zamieszkuje ludność zamożniejsza. Wewnętrzne urządzenia wychodków zostały podane błędnie w skutek fałszywie postawionych pytań, przeto z dat tych oprócz podania liczby watterklozetów nie można było wcale korzystać.
